

ОРИГИНАЛНО И ЗАДЪЛБОЧЕНО ИЗСЛЕДВАНЕ НА ПОЛИТИЧЕСКАТА ГЕОГРАФИЯ И ГЕОПОЛИТИКАТА НА УКРАИНА¹

Съвременна Украйна, появила се като независим субект на политическата карта на Европа през 1991 г., представлява благодатно поле за политикогеографски и геополитически изследвания. За българските учени тя е обект на специален интерес не само поради наличието на многобройна българска диаспора в Украйна, но също и заради традиционните културно-исторически, социални и икономически

връзки между двете страни, между отделни техни градове и региони.

За интересуващите от проблемите на съвременното развитие на тази страна издадената през 2010 г. монография „Политическа география и геополитика на Украйна“ (Політична географія та геополітика України) представлява значимо научно събитие. Това е шестата авторска монография на Мирослав Степанович Днистрянски, доктор на географските науки, професор в Географския факултет на Львовския национален университет „Иван Франко“. Тя е първото комплексно издание в областта на политическата география и геополитиката на Украйна.

Монографията съдържа 11 раздела. Първите четири от тях имат теоретична и методологична насоченост: I. Предметна област на политическата география и геополитиката; II. Преглед на историята на политикогеографските и геополитическите идеи; III. Теоретични основи на политикогеографския анализ на държавата; IV. Методологични и методични основи на политикогеографското изследване на държавата.

Интерес за читателя, незапознат с историята на украинската геополитическа мисъл, представлява критичният преглед

¹ Дністрянський, М. Політична географія та геополітика України. Тернопіль, Изд. „Навчальна книга – Богдан“, 2010, 339 с.

на появата на геополитически идеи на украински учени в края на XIX – първата половина на XX в. (с. 27–33). Сред тях се нарежда името на икономгеографа Степан Рудницки. В търсене на пътища за по-ефективна политикогеографска организация на Централно-Източна Европа, той формулира идеята за основаване на Балтийско-Понтийска федерация, която би могла да се противопостави на експанзията както на Русия, така също и на големите западни държави. По време на Първата световна война същият автор защитава идеята за приоритетност на националния принцип при формирането на бъдещи независими държави. През 20-те и 30-те години на XX в. по проблемите на украинската национална идентичност активно работи Юрий Липи, отдаващ приоритет на връзките на Украйна със страните от Черноморския регион. Отнасяйки се критично към част от тезите на пионерите на украинската геополитика, например към елементите на митологизация на древната украинска история, Днистрянски разглежда техните геополитически доктрини като свидетелство за зрелостта на политическата мисъл на украинското общество. Той може да бъде определен като съвременен продължител на научната и идеологическата линия за утвърждаване на Украйна като независим, вътрешно хомогенен и пълноценен субект на политическата география и геополитиката.

Един от приносите на автора в теоретико-методологичен план е разработената методика за политикогеографско изследване на държавата. Освен класическите характеристики, като географско положение, големина на територията, конфигурация, държавно устройство и др., предвид етническата специфика на Украйна, Днистрянски обръща специално внимание на етногеографската структура на държавата и разработва авторска типология на страните в света според тяхната етнонационална структура (с. 47). Според съотношението на отделните етнически групи той обособява седем типа страни. Съгласно предложената типология, Украйна попада сред страните, в които етносъът, форми-

ращ държавата, представлява около и над 65 % от населението², а териториалната структура на останалите етнически групи в тях има предимно некомпактен или дисперсно-смесен характер.

Следващите седем раздела представят разностранен и задълбочен анализ и синтез на практическите проблеми на възникването, еволюцията и, преди всичко, на съвременните структури и процеси, характеризиращи динамиката на политическата география и геополитиката на Украйна: V. Украинската държавност, държавна територия, граници; VI. Държавно-териториално устройство на Украйна; VII. Териториално-етнополитическа структура на украинското общество; VIII. Политикогеографско значение на междурелигиозните отношения в Украйна; IX. География на политическите партии в Украйна; X. Вътрешната геополитика като средство за оптимизация на териториално-политическата система на Украйна; XI. Външната геополитика на Украйна в контекста на световните териториално-политически процеси.

Проблемите от вътрешната геополитика на Украйна, които сравнително рядко биват предмет на системно разглеждане в политическата география, се съдържат в раздел VI: анализ на конституционните основи на държавно-териториалното устройство на Украйна, на политико-географските аспекти на функционирането на столицата Киев и на висшите органи на държавната власт, на проблемите в териториалната организация на въоръжените сили и др.

С практико-приложна значимост се отличава предложеното от автора етногеографско райониране на територията на Украйна, поделена на 8 района: 1. Закарпатска и Черновицка област; 2. Волинско-Галицки район (Волинска, Ровненска, Ивано-Франковска, Львовска и Тернополска област); 3. Централен район (Виницка, Житомирска, Киевска, Кировоградска,

² Според преброяването на населението на Украйна от 2001 г. дялът на етническите украинци е 77,8 %.

Полтавска, Сумска, Хмелницка, Черкаска и Черниговска област); 4. Донецки район (Донецка и Луганска област); 5. Одески район, обхващащ единствено територията на Одеска област; 6. Централно-Причерноморски район (Николаевска и Херсонска област); 7. Днепроовско-Харковски район (Днепропетровска, Запорожска, Харковска област); 8. Кримски район. В извеждането на тази схема Днистрянски се базира на комбинация от обективни предпоставки: географско положение на района, геополитическо значение, етнонационална и етнолингвистична структура, характер на междуетническите отношения, степен на асимилация на етнонационалните малцинства и др. Днистрянски подчертава, че обособените райони се отличават с относителна етнополитическа и етногеографска хомогенност, но не съвпадат с големите социално-икономически райони и затова на настоящия етап не могат да изпълняват функцията на субекти на териториално-политическите отношения (с. 211–220).

Що се отнася до териториално-политическата организация на съвременна Украйна, Днистрянски определя като неоснователни идеите за федерализация на страната или за създаване на окрупнени административни райони, каквито се лансират постоянно в различни политическо-икономически групировки. Като опасни за вътрешната геополитика той определя също идеите за автономия на големите райони, представляващи опасност за целостта на все още недостатъчно консолидираната държава (с. 267). Днистрянски прави опит да опровергае научните и идеологическите концепции, които хиперболизират въпросите за липса на етнонационална и политико-регионална хомогенност на украинската държава, за вероятността от политико-географско разцепление и поглъщане на отделни части от Украйна от съседни държави, преди всичко от страна на Русия. Например, анализирайки политическите функции на религиозно-териториалната ситуация в Украйна, авторът подчертава, че различията в тази сфера не са чак толкова драматични, за да се говори

за принципна културно-цивилизационна несъвместимост на отделните части на страната, пропагандирана от субективните геополитически теории (с. 241).

Важни от практическа гледна точка са анализите на Днистрянски в раздел XI, отнасящи се до настоящето и бъдещето на отношенията на Украйна с основни геополитически фактори в Евразия, като Русия, ЕС и НАТО. Тези въпроси са важни предвид сравнително неотдавнашното постигане на украинската държавна независимост и чувствителността на украинската геополитическа мисъл към участие в наднационални интеграционни структури. От защитаваните тези в монографията личи, че авторът е поддръжник на идеята за консолидирана и хомогенна украинска държава, с ясно заявени собствени интереси и идентичност в международната политика, с предпазливо формулирана геостратегия за интеграция в икономически или военно-политически съюзи.

Днистрянски развива също някои хипотези от по-глобален геополитически характер. Например той говори за необходимост от усъвършенстване на международното право в областта на етнополитическите отношения, визирайки преди всичко конкретизиране на принципа за право на нациите на самоопределение и за неговото съгласуване с принципа за териториално-политическата цялост на държавите. В този контекст, подчертава авторът, би било целесъобразно, вместо абстрактното право на нациите на самоопределение, по-конкретно да се определи правото на етнонационалните общности да се превърнат в субекти на териториално-политическите отношения, в контекста на който държавното етнополитическо самоопределение е най-висша (но не задължителна) форма на териториално-политическа субектност (с. 325).

Може да се твърди, че книгата на Мирослав Днистрянски е ценна с няколко комплексни приноса. Част от тях я отличават от повечето монографии и университетски учебници по политическа география и геополитика в страните от Централна и Източна Европа. Първо, това

е концептуално-тематичната хомогенност на монографията, както и липсата на структурни и стилистични недостатъци. Второ, тя е основана на солидна научна философия и методология, осъществена чрез изпълнението на ясно формулирана авторска методика и понятийно-терминологичен апарат. Трето, монографията представлява интерес за чуждестранния читател предвид възможността да се запознае системно с геополитическата мисъл на една от най-големите съвременни европейски държави. Не е тайна, че геополитическото съзнание на Украйна е сравнително слабо изследвано извън страната, тъй като в повечето случаи познанията в тази област са вторични, базирани предимно на руски и англоезични научни концепции и източници.

Правят впечатление също така логически издържаната структура на съдържанието, конструктивността и научната коректност при представянето на изследователските резултати. Освен това „Политическа география и геополитика на Украйна“ съдържа 38 авторски географски карти, 41 таблици и 2 фигури. Те успешно допълват обширните текстови анализи с актуална и разностранна информация за историческата политическа география на Украйна, за нейното административно-териториално-устройство, за геополитическите аспекти на етнополитическата и религиозната структура на украинското общество, за географските особености в дейността и влиянието на политическите партии, за избирателната активност на гражданите и др.

Със сигурност част от тезите на Мирослав Днистрянски могат да бъдат оспорени от геополитици от страни като Русия, Полша или Румъния, с които украинската национална школа в политическата география има противоречия по редица въпроси от историко-териториален и етнополитически характер – например, позициите на автора относно етногенезиса на украинския народ и историческия обхват на украинската етническа територия, относно обособяването на украинска държавност в Средновековието или принципите на формиране на съвременните политически граници на Украйна като съветска република веднага след приключването на Втората световна война.

В заключение бих могъл да кажа, че най-новата монография на Мирослав Днистрянски може да изпълнява успешно функцията на учебник за студенти по политическа география и геополитика на Украйна и да бъде извор на богато теоретично и емпирично научно познание. Представеното в този кратък текст издание свидетелства не само за високата научна ерудиция на Мирослав Днистрянски и за качествата на автора да разработва и защитава новаторски и неконвенционални концепции, но така също и за солидните методологични основи и научни амбиции на съвременната украинска обществена география.

Бих искал да изкажа благодарност на д-р Виктория Пантелей за оказаната любезна помощ.

Валентин Михайлов